

NADZÓR KURATORA SĄDOWEGO WOBEC UCZNIA WAGARUJĄCEGO

Streszczenie: Współczesne badania ukazują, że wśród młodzieży spotyka się coraz częściej występujące niedostosowanie społeczne wynikające z czynników osobowościowych i środowiskowych. Do patologii społecznych zaliczane są także wagary. Sąd rodzinny może orzec ustanowienie nadzoru kuratorskiego nad nieletnim wagarującym ustawicznie. Kurator wciela się wtedy w rolę swoistego koordynatora służb pracujących na rzecz małoletniego. Niniejszy artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. Jego celem jest określenie roli kuratora sądowego wobec ucznia wagarującego. Przedstawia zarys problematyki wagarów, ich definicji, przyczyn, rodzajów i skutków oraz metody i techniki pracy kuratora sądowego, relacje łączące go z podopiecznym i jego środowiskiem, a także sukcesy i porażki wynikające z ich współpracy. Opisuje również wyniki badań empirycznych przeprowadzonych wśród kuratorów sądowych.

Słowa kluczowe: absencja szkolna, wagary, resocjalizacja, kurator sądowy, nadzór, uczeń wagarujący.

Nieusprawiedliwiona absencja szkolna w świetle literatury

Szkoła jest miejscem, w którym człowiek spędza większość swojego młodego życia. Dla wielu jest miejscem przyjaznym, wspierającym w zdobywaniu wiedzy, a także rozwiązywaniu problemów oraz formowaniu tożsamości i zawieraniu przyjaźni. Nie wszystkim jednakże dostarcza ona pozytywnych bodźców. Część młodych ludzi postrzega ją jako miejsce, w którym zaznali trudności, niepowodzeń i upokorzeń (Duma, Radziwanowska 2007).

Szkoła stanowi podstawowy element systemu edukacji, wychowania i opieki. Wyróżnia się różne rodzaje szkół, które składają się na system edukacji państwowej lub prywatnej. W polskim prawie dziecko ma obowiązek nauki do ukończenia 18 roku życia.

Od początku swojego istnienia szkoła boryka się z problemem nieusprawiedliwionej absencji, czyli z wagarami (Oleszkowicz, Cieślik, Bąk 2010), które uplasowały się już w szeregu przejawów patologii społecznej.

Wagary definiowane są jako nieusprawiedliwione i samowolne opuszczanie zajęć szkolnych, zjawisko należące do obszaru funkcjonowania szkolnego, kiedy dziecko zamiast spędzać czas w szkole, znajduje się poza szkołą i domem. Jest to unikanie przez ucznia takich obowiązków i sytuacji w szkole, które są związane z nauczycielami, grupą rówieśniczą i nauką, które utrudniają mu życie szkolne. Należy odróżniać wagarowanie od podobnej fobii szkolnej, zwanej inaczej nerwicą szkolną (Radochoński 2013).

Wagary mają wiele przyczyn, należą do nich: strach, przyjemność, potrzeba odreagowania stresu i wynikają z takich czynników, jak: wadliwość systemu edukacyjnego, nieprawidłowo funkcjonująca rodzina, nieodpowiednia grupa rówieśnicza czy osobowość nieletniego (Hubert 2004). Istnieje kilka typologii wagarów z uwzględnieniem kryteriów jakościowych, ilościowych oraz w oparciu o najczęściej ujawniane motywy. Z uwagi na częstotliwość opuszczania zajęć wyróżnia się wagary okazjonalne, sporadyczne, systematyczne, trwałe, selektywne oraz całkowite – kiedy uczeń opuszcza całe dni zajęć (Pietrzykowska-Janiga 2003), zaś w oparciu o najczęściej ujawniane motywy: wagary taktyczne, manifestacyjne, ze strachu przed szkołą, okazjonalne, kompensacyjne, programowe (Witek 2007). Odrębnym zagadnieniem są wagary za zgodą rodziców oraz wagary uczniów pełnoletnich, które stają się zmartwieniem nauczycieli. Rodzice usprawiedliwiają nieobecność ucznia, który był na wagarach, stawiając tym samym nauczyciela, który stara się wpoić uczniom poczucie obowiązkowości i ponoszenia konsekwencji za swoje czyny, w złym świetle, deprecjonując jego autorytet (Witek 2007).

W trakcie pobytu ucznia poza szkołą, w czasie, gdy powinien w niej być, najczęściej spędza on czas w miejscach o przeznaczeniu kulturalno-rozrywkowym, obiektach sportowych, miejscach publicznych, a także pod nieobecność osób dorosłych, we własnym domu lub u kolegów. Uchylając się spod opieki rodziców i nauczycieli wagarowicz podejmuje aktywności, które można podzielić na trzy główne kategorie: neutralne (spotkania ze znajomymi, sport, spacer, wyjścia do kina), szkodliwe dla samego wagarowicza (używkami) oraz antyspołeczne, czyli szkodliwe dla innych (awantury, bójki, kradzieże) (Grzesiak-Witek, Witek 2006).

Skutki wagarowania stanowią szeroki zakres pojęciowy w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym. Samowolne opuszczenie zajęć szkolnych niesie za sobą zagrożenia fizyczne. Należy uzmysłowić sobie ich istnienie. Również w aspekcie psychicznym wagary są zawsze niekorzystne dla jednostki, zaburzają bowiem jej rozwój, zwłaszcza że okres szkolny jest czasem największego rozwoju psychicznego, a także kształtowania się osobowości. Do największych konsekwencji wagarowania w aspekcie psychicznym należą: obniżona samoocena, brak motywacji do pracy i wysiłku, zwiększona agresja, nadpobudliwe, przesadzone reakcje, kłamstwa. Wagary przynoszą tymczasową ulgę, dają poczucie swobody, odprężenia. Warto jednak pamiętać, że po krótkotrwałej uldze przychodzi frustracja, a problem, przed którym uczeń uciekał, staje się jeszcze większy, a z czasem rośnie do kolosalnych rozmiarów (Duma, Radziwanowska 2007). Najwięcej szkód

wagarowanie wyrządza w aspekcie społecznym; pogarszają się relacje ucznia z rodzicami, nauczycielami, grupą rówieśniczą. Wagary prowadzić też mogą do wejścia w negatywną subkulturę i stygmatyzację, a także do konieczności zmiany grupy rówieśniczej (Stojecka-Zuber 2007). Ich skutki są tym groźniejsze, im większa częstotliwość i długotrwałość wagarowania, jednakże sporadyczne wagarowanie, choć może nie stwarza znaczących problemów w nauce, również niesie za sobą pewne niebezpieczeństwa. Przede wszystkim chodzi o nieprzygotowanie do odpowiedzialnego traktowania swoich obowiązków w życiu dorosłym. Schemat uzależnienia od wagarów jest zbliżony do uzależnienia od większości innych używek (Domagała-Kręcioch 2008).

Wagarom należy stanowczo zapobiegać, nawet bowiem sporadyczne nieusprawiedliwione opuszczanie zajęć stwarza zagrożenie przekształcenia się w nałóg i czyni dobrą okazję dla posmakowania źle rozumianej wolności. Działania profilaktyczne powinny obejmować zarówno jednostkę, jak i jej otoczenie (Kałdon 2003). Współpraca z rodziną jest zawsze ważna, pozwala ona na uzyskanie pełniejszego obrazu sytuacji ucznia.

Profilaktyka zjawiska wagarowania jest szczególnie istotna. Ułatwieniem we wczesnym rozpoznaniu problemu jest poprawny kontakt nauczyciela z rodzicami. Zarówno jedna, jak i druga strona, w razie wątpliwości co do obecności dziecka może się ze sobą skontaktować i upewnić, czy dziecko znajduje się w szkole, czy w domu. Wiele sposobów zaradzenia wagarowaniu zależy od nauczycieli i rodziców, którzy powinni być edukowani w temacie zagrożeń, na specjalnych spotkaniach (Duma, Radziwanowska 2007).

Kurator sądowy wobec nieletnich wagarujących

Kurator sądowy to jednostka wykonująca zdefiniowane przez prawo zadania, wynikające z realizacji orzeczeń sądów karnego bądź rodzinnego. Kuratorzy sądowi dzielą się na kuratorów zawodowych i społecznych oraz wykonujących orzeczenia w sprawach karnych, i kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych. Kuratorzy sądowi w świetle Ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych wykonują zadania mające charakter wychowawczo-resocjalizacyjny, diagnostyczny, profilaktyczny i kontrolny. Wynikają one z orzeczeń sądu i są prawnie określone (Jadach 2011). Kurator rodzinny sprawuje przede wszystkim długoterminowe nadzory orzekane w sprawach nieletnich, a także w przypadkach o ograniczenie władzy rodzicielskiej (Iwański 2013). Kurator sprawujący nadzór nad nieletnim zobowiązany jest do składania przed sądem pisemnych sprawozdań nie rzadziej niż co miesiąc (Śpiewak 1999).

Z uwagi na różnorodność jednostek i ich problemów wyróżnia się *casework*, *groupwork* oraz *network*, jako metody pracy kuratora. W kontaktach z nieletnim kurator powinien indywidualnie dopasowywać metodę pracy, biorąc pod

uwagę przesłanki psychofizyczne, osobowość, stopień demoralizacji i zdolności podopiecznego.

Główną metodą jest więc praca z indywidualnym przypadkiem, *casework*. Wyodrębnić można również metodę wpływu sytuacyjnego, kontraktu, negocjacje i mediacje (Monist-Czerwińska 2008). Metoda pracy z indywidualnym przypadkiem umożliwia kompleksowe podejście do nadzorowanego i jego wszystkich problemów. Jej założeniem jest pomoc nieletniemu w zaspokojeniu jego potrzeb, a także w rozwiązywaniu jego problemów. Jest ona szczególnie wartościowa wobec młodzieży przejawiającej niedostosowanie społeczne. Ważna jest również wzajemność wpływów w relacji kurator–podopieczny (Hołyst, Wojtera 2013).

Metoda pracy ze środowiskiem nazywana jest metodą *networku*. Polega ona na utrzymywaniu kontaktu oraz współdziałaniu z osobami oraz instytucjami pełniącymi istotne funkcje w otoczeniu nieletniego. Kurator powinien posiadać pełną wiedzę dotyczącą instytucji oraz usług przez nie świadczonych. Współpraca z pracownikiem socjalnym, terapeutą rodzinnym, terapeutą uzależnień, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, a także z funkcjonariuszem policji umożliwia profesjonalne rozwiązanie o wszystkich problemów podopiecznego. Nacisk na interdyscyplinarną współpracę w pracy z podopiecznym jest coraz większy, stąd obecnie powstaje coraz więcej zespołów interdyscyplinarnych (Jedynak 2010).

Kolejną metodą, możliwą do zastosowania, jest praca z grupą, a więc *groupwork*. Znajduje ona zastosowanie zwłaszcza w ośrodkach kuratorskich. Praca z grupą to taki sposób organizowania pomocy, gdzie kurator, pedagog ma do dyspozycji zespół osób, których łączy wspólne zadanie. Kurator oprócz prowadzonego z grupą dialogu umiejętnie przewodzi grupie, czuwając nad przebiegiem jej działań (Jedynak 2010).

Powodzenie procesu resocjalizacji zależy w dużej mierze od tego, w jaki sposób ułoży się współpraca i relacje kuratora z nieletnim, a także z jego otoczeniem. Wpływ na to ma osobowość kuratora, który najczęściej współpracuje z nieletnim niedostosowanym społecznie (Paszkievicz 2006). Kurator powinien być nie tylko nadzorcą, ale przede wszystkim wychowawcą realizującym oddziaływania wychowawcze. Pozytywem kurateli jest fakt wpływania na podopiecznego w jego środowisku życia, w warunkach wolnościowych. Wychowawca, którym jest kurator, aby w pełni móc wspierać wychowanka, sam musi mieć odpowiednio wypracowane cechy – utrwalony system norm i wartości, umiejętność właściwego radzenia sobie z emocjami, musi być odpowiedzialny za siebie oraz wychowanka. Dopiero wtedy jest w pełni gotowy, aby kształtować zdolność podopiecznego do samorealizacji, rozwijać jego zainteresowania czy też pomóc mu w radzeniu sobie z sytuacjami stresującymi (Monist-Czerwińska 2008). Kurator może oczekiwać pozytywnych efektów swej pracy tylko wtedy, gdy daje dużo z siebie, jest osobą empatyczną, otwartą, autentyczną, darzącą ludzi szacunkiem, podmiotowo traktującą wychowanka. Takie zachowanie pomaga przybliżyć się do celu nadzoru, czyli poprawy funkcjonowania podopiecznego w społeczeństwie (Paszkievicz

2006). Znaczenie nadrzędne dla efektywności nadzoru ma aspekt merytoryczny kontaktów między kuratorem a jego podopiecznym. Jakość tych spotkań wpływa najbardziej na realizację założonych celów. Postawa kuratora cechować powinna się życzliwością, próbą zrozumienia oraz otwarciem na problemy podopiecznego. Tylko kurator o takich cechach jest w stanie wpłynąć na swoich podopiecznych, ich rodziców czy środowisko. Właściwym podejściem do podopiecznego, szczerością w rozmowie, pracowitością, oddaniem sprawie resocjalizacji, dociekliwością, konsekwencją, życzliwym i szczerym podejściem do spraw podopiecznych może zmienić ich życie i zmniejszać przestępczość. Na pierwszy plan, gdy mowa jest o cechach osobowościowych, wysuwają się: dobroć, wyrozumiałość, tolerancyjność, łagodność, życzliwość, ale i stanowczość, dyscyplina, jako cechy niezbędne do odnoszenia sukcesów w pracy kuratora. Brak zaangażowania w wykonywaną pracę i traktowanie jej jako czystego obowiązku jest wyczuwalne, destruktywnie i znacząco wpływa na kontakty z podopiecznymi. Brak jakiegokolwiek zaangażowania i zainteresowania nieletnim, jego życiem i problemami, z którymi się on boryka, jest zdecydowanie cechą negatywną. Kontakt kuratora z podopiecznym ma swoje określone reguły. Przede wszystkim jest to kontakt zawodowy, a nie towarzyski, jednakże nie oznacza to konieczności podejścia urzędowego i sformalizowanego. Podopieczny nie może bać się spotkań z kuratorem, musi darzyć go autorytetem, nie uciekać przed nim, nawet wtedy, gdy wie, że zrobił coś złego. Wadliwa relacja cechować się może nadmiernym zobojętnieniem i dystansem, albo przesadzonym skupianiem się nad podopiecznym (Opora 2006). Problemem we współpracy jest również uległa bądź niekonsekwentna postawa kuratora.

Porażki i sukcesy w pracy kuratora sądowego z uczniami wagarującymi przekładają się na skuteczny bądź nieskuteczny przebieg procesu resocjalizacji. Efekt oddziaływań korekcyjnych procesu resocjalizacji zawiera się w przystosowaniu się jednostki do samej siebie oraz do środowiska społecznego, a resocjalizacja może odnieść sukces wówczas, gdy cały proces zakończy się pełną adaptacją społeczną (Szałański 2008). Nie zawsze działania podejmowane przez kuratora kończą się powodzeniem. Często napotyka on w swej pracy na wiele trudności zarówno w relacji z podopiecznym, jak i wynikających z czynników środowiskowych. Praca z nieletnim wykazującym przejawy niedostosowania społecznego jest procesem wtórnej socjalizacji, dlatego efekty pracy nie pojawiają się od razu. Sukcesem w pracy kuratora sądowego będzie zmiana zachowań i postaw nieletniego objętego nadzorem kuratorskim, np. zmniejszenie absencji, lepsze relacje z rówieśnikami czy poprawa stosunków z nauczycielami (Sawicka 2007). Wina za porażki w pracy z nieletnim nie musi leżeć jedynie po stronie podopiecznego. To również kurator, z różnych przyczyn, może być stroną ponoszącą odpowiedzialność za niepowodzenie. Dotyczyć może to sfery administracyjno-biurowej, w której kurator przygniataany jest dużą ilością dokumentów do wypełnienia, a także jego nieporadności w pracy z podopiecznym. Z jednej strony może brakować mu np. odpowiedniego przygotowania merytorycznego do pracy, z drugiej strony mogą wystąpić problemy osobowościowe, takie jak: zbyt duże

obciążenia psychiczne, brak empatii, zbyt wiele empatii, zubożenie wywołane brakiem nagród za sukcesy w pracy, wypalenie zawodowe... (Sawicka 2007).

Organizacja badań

Badania przeprowadzono wśród warszawskich kuratorów sądowych. Ankieta skierowana do nich składała się z 25 pytań zamkniętych oraz jednego pytania otwartego, a kilka pytań dawało możliwość wielokrotnego wyboru. Badaniu poddano 86 kuratorów, w tym 14 kuratorów zawodowych i 72 społecznych. Respondenci to osoby z różnym doświadczeniem zawodowym. Wśród nich znalazło się 66 kobiet (13 zawodowych) i 20 mężczyzn (jeden zawodowy). Wykształcenie wyższe zadeklarowały 72 osoby, zaś średnie 18 osób – kuratorów społecznych. Kuratorzy zawodowi biorący udział w badaniu mieścili się w grupie wiekowej 30–50 lat, kuratorzy społeczni natomiast w wieku od 24 do 64 lat.

Przedmiotem badań niniejszej pracy był nadzór kuratora sądowego wobec ucznia wagarującego, głównym celem natomiast było ustalenie roli kuratora sądowego w procesie resocjalizacji wobec ucznia wagarującego. Przeprowadzone badania zmierzały do ustalenia: 1) jakie były przyczyny nieobecności ucznia w szkole?; 2) jaka była rola rodziny w walce z absencją szkolną młodzieży znajdującej się pod nadzorem kuratora sądowego?; 3) jakie są potencjalne zagrożenia wynikające z wagarowania?; 4) jakie były metody wychowawcze stosowane przez badaną grupę wobec podopiecznych?; 5) z jakiego rodzaju problemami spotykali się kuratorzy sądowi w swojej pracy?

Mając powyższe na uwadze, główna hipoteza zakładała, iż kurator sądowy w procesie resocjalizacji ucznia wagarującego odgrywa ważną rolę pomocnika i doradcy. W odniesieniu natomiast do postawionych wyżej pytań hipotezy przedstawiały się w sposób następujący: 1) nieusprawiedliwiona nieobecność ucznia miewa różne powody, do których najczęściej zalicza się nieprzygotowanie do lekcji oraz strach przed nauczycielem; 2) rodzina pełni ważną rolę w zwalczaniu występowania absencji szkolnej uczniów; 3) z wagarowaniem wiąże się szereg zagrożeń dotyczących kilku płaszczyzn życia nieletniego – fizycznej, psychicznej, a także społecznej; 4) najczęściej stosowaną przez kuratorów sądowych metodą wychowawczą jest praca z indywidualnym przypadkiem; 5) realizacja nadzoru nad uczniem wagarującym napotyka w praktyce na wiele trudności.

Przyczyny nieobecności ucznia w szkole oraz rola rodziny w walce z absencją młodzieży znajdującej się pod nadzorem kuratora sądowego w świetle badań

Zjawisko wagarowania zostało poddane analizie w kontekście nadzoru kuratorskiego. Kurator sądowy, pracując z młodzieżą niedostosowaną, boryka się z problemem jej absencji szkolnej. Kuratorzy byli pytani o grupę swoich podopiecznych.

Użyte w niniejszej pracy określenia: „nieletni”, „uczeń”, „wagarowicz” odnoszą się do nieletnich pozostających pod nadzorem badanej grupy kuratorów.

Pytani kuratorzy wskazali, że 78 proc. z nich, czyli kuratorzy społeczni mają w swoim referacie do 10 nieletnich, co pozwala na zajęcie się podopiecznymi w sposób kompleksowy, referaty natomiast kuratorów zawodowych swoją liczebnością przekraczają 60 spraw. Badani wskazali, że częstotliwość spotkań z podopiecznymi jest różnorodna i zależy od konkretnego przypadku podopiecznego, a także predyspozycji i kwalifikacji kuratora. Największa grupa kuratorów (aż 50 proc.) kontaktuje się ze swym podopiecznym dwa razy w miesiącu, 26 proc. robi to jedynie raz w miesiącu. Podopieczni 16 proc. badanej grupy kuratorów odwiedzani są kilkakrotnie w ciągu miesiąca, jedynie osiem proc. badanych kuratorów odwiedza nieletnich aż raz w tygodniu.

Najwięcej – 40 proc. kuratorów wskazało, że ich podopieczni opuszczają zajęcia szkolne ustawicznie, a jedynie 11 proc. z nich podało, że uczniowie z nadzorem kuratorskim wagarują sporadycznie – kuratorzy nie sprecyzowali częstotliwości. Według 17 proc. z nich uczniowie opuszczają lekcje w zależności od sytuacji panującej w szkole, a więc wagary nasilają się jedynie okresowo. Blisko połowa, 43 proc. kuratorów, uważa, że uczniowie uciekają z lekcji z obawy przed nauczycielem, 21 proc. badanych wskazuje, że uczniowie boją się konsekwencji wynikających z nieprzygotowania do lekcji, a 17 proc. stwierdza, że przyczyną absencji są nudne lekcje. Kuratorzy mówili, że najmniejsza grupa ich podopiecznych opuszcza zajęcia dla zabawy.

Wyniki badań pokazują, iż 12 proc. z kuratorów uważa, że nieletni czuje się wolny, idąc na wagary. Jedynie trzy proc. wskazuje na to, że ich zdaniem wagarowicz czuje satysfakcję z opuszczenia zajęć. Zaskakujące i niepokojące okazały się wyniki zagadnienia dotyczącego sposobu usprawiedliwiania nieobecności ucznia w szkole. Okazało się bowiem, że aż 65 proc. kuratorów podało, że ich podopieczni nie zadają sobie trudu, aby podjąć próbę usprawiedliwienia swej nieobecności, 18 proc. uważa, że wagarowicze samodzielnie piszą usprawiedliwienia, podrabiając tym samym podpis rodzica, a kolejne dziewięć proc. stwierdziło, że uczniowie proszą o pomoc w podrobieniu usprawiedliwienia kolegów. Z doświadczeń jednego proc. kuratorów wynika, że ich podopieczni po usprawiedliwienie udają się do rodziców.

Z przeprowadzonych badań wynika, że według kuratorów rodzice o wagarowaniu swojego dziecka dowiadują się w różny sposób; 30 proc. badanych uważa, że o opuszczonych zajęciach opiekunowie wiedzą dzięki współpracy z wychowawcami, 28 proc. kuratorów wskazuje na to, że skuteczne jest zawiadomienie o absencji przez pedagoga szkolnego. Według 20 proc. kuratorów rodzice ich podopiecznych w ogóle nie dowiadują się o wagarach swojego dziecka albo są o tym fakcie powiadamiani z dużym opóźnieniem. Jedynie sześć proc. badanych uznało, że opiekunowie posiadają takie informacje od dzieci, a pięć proc., że dowiadują się o tym na zebraniach szkolnych. Z doświadczeń pracy 58 proc. badanych wynika, że rodzice reagują krzykiem na wieść o wagarach. Kolejne 19 proc. twierdzi, że rodzice ich podopiecznych stosują kary w postaci szlabanów. Niepokojące jest,

że jedynie dwa proc. kuratorów wskazało na to, że opiekunowie przeprowadzają rozmowę z nieletnim.

Kuratorzy zadeklarowali wsparcie dla rodziców swoich podopiecznych; 32 proc. z nich proponuje rodzicom udanie się do pedagoga szkolnego, który zna sytuację szkolną dziecka, 29 proc. natomiast uważa, iż lepszym miejscem do uzyskania pomocy byłaby poradnia psychologiczno-pedagogiczna, a 21 proc. badanych kuratorów stwierdza, że najbardziej przydatne będą ich własne, częstsze niż dotychczas, wizyty i rozmowy w domach podopiecznych.

Kuratorzy pytani o środowisko, z jakiego pochodzą ich wagarujący podopieczni, mieli możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi. Aż 92 proc. kuratorów uznało, że najczęściej wagarują podopieczni z rodzin alkoholicznych, a 83 proc., że z rodzin, w których panuje chłodna atmosfera i brakuje więzi emocjonalnych. Według 38 proc. kuratorów wagarowicze pochodzą z rodzin biednych, według 27 proc. natomiast z rodzin dobrze sytuowanych, a 18 proc. badanych wskazało, że najczęściej wagarują dzieci z rodzin zastępczych.

Kuratorzy największą uwagę zwrócili na różnorodność przyczyn wagarowania, ze szczególnym uwzględnieniem lęku. Wskazali oni także, że o wiele częściej wagarują podopieczni z rodzin, w których występują uzależnienia i chłód emocjonalny.

Zagrożenia wynikające z wagarowania

Respondenci stwierdzili że wśród wagarowiczów największą popularnością cieszą się centra handlowe – odpowiedziało w ten sposób 29 proc. kuratorów, co może wynikać z aglomeracyjności terenu badań. Nieco mniej, gdyż 18 proc. kuratorów uważa, że podopieczni spędzają czas w parku, a 15 proc., że w domu koleżanki, kolegi. Według ośmiu proc. kuratorów nieletni zamiast do szkoły idą do pubu, a siedem proc. mówi, że wagarowicze wałęsają się po ulicach.

Według 70 proc. kuratorów ich podopieczni podczas wagarów sięgają po alkohol, a 69 proc. stwierdza, że ten czas nieletni spędzają na włączęgostwie. Nieco mniej, gdyż 52 proc. kuratorów uznało, że nieletni w tym czasie odurzają się narkotykami. Co ciekawe, widać dużą rozbieżność procentową odnośnie pozytywnych i negatywnych form spędzania czasu wolnego. Te negatywne formy osiągały wysokie progi punktowe, natomiast pozytywne, tj. sport (32 proc.), udział w klubach zainteresowań (15 proc.) czy nadrabianie zaległości w nauce (10 proc.) zdarzały się zdecydowanie rzadziej.

Zdaniem 63 proc. kuratorów uczniowie przez nich nadzorowani nie są świadomi zagrożeń wynikających z wagarowania; inaczej myśli zaledwie trzy proc. kuratorów, a 29 proc. z nich twierdzi, że nadzorowani jedynie czasem zdają sobie sprawę z zagrożeń wynikających z absencji w szkole. Większość z kuratorów zgadza się z negatywną oceną wagarowania: 92 proc. uważa, że najczęstszym skutkiem wagarowania są spotkania z niewłaściwymi ludźmi, 89 proc. ankietowanych podaje, że w przypadku wagarów należy liczyć się z wystąpieniem braków i trudności w nauce

szkolnej, kolejno, 84 proc. uważa, że nieusprawiedliwiona absencja prowadzi do wzmożonych konfliktów z nauczycielami. Zbliżona liczba kuratorów, bo 83 proc. podaje, że występuje wtedy również izolowanie się od grupy rówieśniczej, jaką jest klasa, a 73 proc. twierdzi, że skutkiem wagarowania są konflikty w domu, często wywołane przez kłamstwa. Kłamstwo za skutek wagarów uznaje 67 proc. badanych.

Metody wychowawcze stosowane przez kuratorów sądowych oraz problemy, z którymi spotykają się oni w swojej pracy z uczniami wagarującymi

Najwięcej kuratorów (73 proc.) wskazało na to, że podczas pracy z uczniem wagarującym korzystają z założeń metody indywidualnego przypadku. Kolejno, 19 proc. wykorzystuje metodę pracy ze środowiskiem, a osiem proc. – metodę pracy z grupą. Kuratorzy mają podzielone zdania na temat warunkowania efektywności stosowanych metod. Według 33 proc. z nich najważniejsza jest osobowość wychowawców. Niewiele mniej, bo 29 proc. uważa, że istotniejsza jest osobowość wychowanków, 24 proc. natomiast twierdzi, że efektywność zależy od kompetencji wychowawców, a jedynie 14 proc. kuratorów uznaje, że to od nich samych zależy, czy osiągnięty zostanie założony cel pracy z podopiecznym.

Jak wynika z odpowiedzi ankietowanych, ponad połowa (52 proc.) kuratorów twierdzi, iż zdarza się im, że stosowana przez nich metoda nie przynosi rezultatów, 28 proc. respondentów mówi, że metody przez nich stosowane są skuteczne jedynie czasami. Jedynie dziewięć proc. badanych zadeklarowało, że metody są zawsze skuteczne, a osiem proc. przyznało, że nigdy. Kuratorzy za bardziej skuteczne środki wychowawcze uważają te, które nie są karami, 89 proc. z nich uważa bowiem, że sprawdzona jest systematyczna praca z podopiecznym, zaś 73 proc. mówi, że ważna jest konsekwencja, niewiele mniej (69 proc.) twierdzi, iż istotna jest jasność postawionych wymagań. Upomnienia za skuteczne uznaje 43 proc. ankietowanych, a częste karcenie jedynie 30 proc.; 34 proc. kuratorów uznało upomnienia za metodę nieprzynoszącą efektów. Niewielki odsetek uznał za nieskuteczną systematyczną pracę z podopiecznym (13 proc.), konsekwentność (dziewięć proc.) czy jasność postawionych wymagań (osiem proc.).

Według 95 proc. badanych w zawodzie kuratora ważne jest, aby był on odpowiedzialny, 93 proc. zgadza się z tym, że kurator powinien być cierpliwy. Stanowczość uznaje za ważną cechę 84 proc. badanych. Ze względu na to, iż praca kuratora jest pracą z ludźmi, pożądane jest także, aby kurator był osobą życzliwą (61 proc.) i empatyczną (54 proc.), tak aby potrafił wczuć się w sytuację swojego podopiecznego i kontakty z nim traktował inaczej niż wypływające z samego obowiązku. Najmniej respondentów, 45 proc., udzieliło odpowiedzi, że kurator powinien być surowy. Kuratorzy mieli możliwość wyboru w tym pytaniu kilku odpowiedzi.

Następnie kuratorzy wskazywali na to, że w swojej pracy spotykają się z różnymi problemami. Za najczęstszą trudność 29 proc. badanych uznało alkohol, nadużywany przez nieletniego bądź środowisko życia podopiecznego. Niewiele mniej,

aż 24 proc. kuratorów zadeklarowało, że najczęściej spotykają się z problemem przemocy w rodzinie, 19 proc. respondentów zwróciło uwagę na problem niechęci podopiecznego do kuratora, co skutecznie utrudnia pracę i opóźnia uzyskanie pozytywnych efektów. Kolejną z przeszkód są rozboje dokonywane przez nieletniego (18 proc.). Na kwestię braku współpracy z rodziną podopiecznego uwagę zwróciło jedynie 10 proc. respondentów.

Według badanych, największym obciążeniem w ich pracy są czynności administracyjne, stwierdziło tak 32 proc. badanych. Kolejnym problemem są przepełnione referaty, aż 23 proc. badanych wspomniało o zbyt dużej liczbie podopiecznych. Na problemy z kontaktem z podopiecznym wskazuje 18 proc., zaś na problemy ze współpracą z rodziną podopiecznego – 14 proc. Na brak współpracy ze strony instytucji pomocowych, takich jak OPS czy szkoła, zwraca uwagę 32 proc. respondentów. Kuratorzy uważają, że aby usprawnić ich pracę, należałoby przede wszystkim zwiększyć kompetencje i możliwości kuratora (39 proc.). Deklarują również, iż zwiększenie im płacy mogłoby przynieść pozytywny skutek (28 proc.), a 26 proc. ankietowanych podaje, że w pracy pomogłyby im służbowe samochody.

Podsumowanie

Kuratorzy pracujący z młodzieżą niedostosowaną społecznie spotykają się ze wzmożonym występowaniem zjawiska absencji szkolnej. Wynika to ze specyfiki ich podopiecznych. Ich praca nie jest ani łatwa, ani efektywna. Zdarza się, że na poprawę zachowania nieletniego muszą czekać latami.

Kurator w pracy z uczniem wagarującym odnosi zarówno sukcesy, jak i porażki. Do sukcesów niewątpliwie należą: poprawa zachowania podopiecznego, zmniejszenie liczby opuszczanych przez niego zajęć lekcyjnych, a w konsekwencji poprawa ocen, a także polepszenie relacji z nauczycielami, grupą rówieśniczą i rodziną. Niestety, zdarza się, że zastosowane środki wychowawcze zawodzą. Brak współpracy ze strony nieletniego, opór jego rodziny bądź niewystarczające kompetencje kuratora sądowego sprawiają, że sytuacja nie ulega poprawie. Wówczas czasami zagrożenia wynikające z systematycznych wagarów stają się udziałem podopiecznych (demoralizacja, alkohol, narkotyki, rozboje).

Większość respondentów wskazała na różnorodność czynników powodujących podjęcie decyzji o wagarach, ze szczególnym uwzględnieniem obaw przed nauczycielem oraz złą oceną. Niepokojący jest fakt, że zaufanie, jakim młodzież darzy instytucje edukacyjne, jest znikoma. Respondenci stwierdzali również, że o wiele częściej wagarują uczniowie z rodzin z problemami, np. z takich, w których występuje przemoc, alkoholizm, a w szczególności chłód i brak więzi emocjonalnej. Zauważono, że w rodzinach pełnych ciepła i wsparcia problem ten praktycznie nie występuje. Kuratorzy zauważyli, że z wagarami bezpośrednio związane jest zagrożenie wypadkiem, możliwość nawiązania kontaktów z nieodpowiednimi grupami nieformalnymi, korzystanie z używek, możliwość wejścia w konflikt

z prawem oraz poważne niepowodzenia szkolne, brak promocji do następnej klasy, a także pogłębianie się stopnia niedostosowania społecznego. Ankietowani wskazali, że najskuteczniejszą metodą pracy jest metoda indywidualnego przypadku, która umożliwia bezpośrednio i całościowe oddziaływanie wychowawcze, stwarza możliwość nawiązania kontaktu pomiędzy nieletnim a kuratorem sprawującym nad nim nadzór, zapewnia obu stronom komfort bycia odpowiednio odebranych.

Okazało się, że jednym z głównych problemów, z którym spotyka się kurator sądowy w pracy z nieletnim, jest brak chęci współpracy ze strony podopiecznego, a w szczególności brak chęci zmiany siebie i dalszej readaptacji społecznej. Ponadto, kuratorzy zauważają ogromny problem tkwiący w strukturach sądowych. Ich zarzuty dotyczyły nadmiernego przeciążenia referatów, niskich zarobków, obciążenia biurokracją, co faktycznie skraca możliwy czas na pracę z nieletnim.

Bibliografia

- Duma M., Radziwanowska A. (2007). *Niechęć wobec szkoły – analiza podstawowych pojęć i zjawisk*. W: Majerek B. (red.). *Studium empiryczne szkolnej absencji. Zjawisko niechęci wobec szkoły*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Domagała-Kręcioch A. (2008). *Niedostosowanie społeczne uczniów a niepowodzenia szkolne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Grzesiak-Witek D., Witek P. (2006). *Kurator rodzinny wobec negacji szkolnej podopiecznych*. W: Kałdon B. (red.). *Pomoc rodzinie dysfunkcyjnej*. Sandomierz-Stalowa Wola: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Hołyst B., Wojtera E. (2013). *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracyjno-Społecznej, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Hubert M. (2004). *Społeczne i antyspołeczne zachowania dzieci*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Iwański Z. (2013). *Resocjalizacja a kryzys pozbawienia wolności*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jadach K. (2011). *Praca kuratora sądowego w sprawach rodzinnych, nieletnich i karnych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Jedynak T. (2010). *Nadzór kuratora sądowego*. W: Jedynak T., Stasiak K. (red.). *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis.
- Kałdon B. (2003). *Profilaktyka alkoholowa w szkole*. Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli.
- Oleszkowicz A., Bąk O., Cieślak A. (2010). *Sposób na wagary: jak radzić sobie z absencją uczniów?* Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Opora R. (2006). *Rola sędziów i kuratorów w resocjalizacji nieletnich*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- Paszkiwicz A. (2006). *Podmiotowe traktowanie wychowanka w pracy rodzinnego kuratora sądowego*. Lublin: Wydawnictwo Norbertinum.
- Pietrzykowska-Janiga A. (2003). *Wagary*. W: Pilch T. (red.). *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Radochoński M. (2013). *Funkcjonowanie rodziny z perspektywy dzieci z zaburzeniami zachowania i ich rodziców*. W: Frączak Z., Lulek B. (red.). *Dylematy współczesnej rodziny: praktyczne rozwiązania*. Rzeszów: Krośnieńska Oficyna Wydawnicza.
- Sawicka K. (2007). *Nadzór kuratora w systemie interwencji sądowej*. W: Bielecka E. (red.). *Profilaktyka i readaptacja społeczna-od teorii do doświadczeń praktyków*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Stojecka-Zuber R. (2007). *Moje refleksje w sprawie wagarów*. W: Kałdon B. (red.). *Profilaktyka resocjalizacja rewalidacja pomocą rodzinie*. Sandomierz–Stalowa Wola: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Śpiewak J. (1999). *Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Szałański J. (2008). *Zakres i poziom skuteczności resocjalizacji*. W: Bartkowicz Z., Węgliński A. (red.). *Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia i propozycje*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Witek P. (2007). *Wagary jako wynik niechęci szkolnej w kontekście dydaktyczno-wychowawczym*. W: Kałdon B. (red.). *Profilaktyka resocjalizacja rewalidacja pomocą rodzinie*. Sandomierz–Stalowa Wola: Wydawnictwo Diecezjalne.

SUPERVISION OF TRUANCY STUDENTS BY A PROBATION OFFICER

Abstract: Current studies show that young people are more and more socially unadjusted due to personality and environmental factors. Truancy is also included in the concept of social pathology. A family court may decide to establish a probationary supervision over a juvenile delinquent. Probation officer plays the role of a coordinator of services working for a minor. This article is a theoretical and empirical. Its purpose is to determine the role of a probation officer for a truancy student. It outlines the problems of truancy, their definitions, causes, types and effects and the methods and techniques of probation, reports linking him with a ward and its environment, as well as the successes and failures resulting from the cooperation. It also describes the results of empirical research conducted among probation officers.

Key words: school absenteeism, truancy, rehabilitation, probation officer, supervisor.

Martyna Sajdak – magister pedagogiki, absolwentka Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Adres e-mailowy: sajdak.martyna@gmail.com.